

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ІМЕНІ АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА**

САВЧЕНКО ВІКТОР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 347.122:61

**МЕДИЧНІ ПОСЛУГИ
ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент
Венедіктова Ірина Валентинівна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
завідувач кафедри
цивільно-правових дисциплін

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Кисіль Василь Іванович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри міжнародного приватного
права

кандидат юридичних наук, доцент
Первомайський Олег Олексійович,
Науково-дослідний інститут приватного права і
підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України,
старший науковий співробітник
відділу проблем приватного права

Захист відбудеться «19» червня 2014 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.500.01 у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України за адресою: 01042, м. Київ, вул. М. Раєвського, 23-А.

З дисертацією можна ознайомитись у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України за адресою: 01042, м. Київ, вул. М. Раєвського, 23-А.

Автореферат розісланий «15» травня 2014 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. М. Короленко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Життя й здоров'я людини споконвіку є найбільшою цінністю. Довгий час надання медичних послуг в Україні регулювалося нормами публічного права та не було об'єктом цивільних правовідносин. Під час переходу до ринкової економіки в галузі медичної діяльності почали відбуватися значні зміни, що призвело до прийняття спеціального законодавства в сфері надання медичних послуг, які набули нових правових конструкцій та стали окремим об'єктом цивільних правовідносин.

Необхідність дослідження інститутів права та медицини у контексті їх взаємозв'язку сьогодні вже майже не викликає сумніву. Розвиток медичних можливостей і послуг зумовлює потребу в аналогічному розвитку правових інститутів. Актуальність дослідження медичних послуг полягає у постійній комерціалізації медицини, створенні все більшої кількості приватних закладів охорони здоров'я, діяльність яких полягає саме у наданні платних медичних послуг. Дослідження питання медичних послуг пов'язане із низкою труднощів, які в певній мірі виникають через прогалини у законодавстві, що не визначає медичні послуги як окремий об'єкт цивільних правовідносин. Ця категорія послуг врегульована загальними положеннями інституту послуг в цілому та нормами законодавства у галузі охорони здоров'я, що зумовлює необхідність дослідження питання визначення медичної послуги, її правової природи, місця у системі правового регулювання.

Для створення ефективного механізму правового регулювання відносин з надання медичних послуг як спеціального об'єкта цивільних правовідносин необхідним визнається аналіз нормативно-правових актів в цій сфері, дослідження міжнародного досвіду правового регулювання медичних послуг, теоретичне осмислення досягнень правової доктрини та правозастосовчої практики. Як з теоретичної, так і з практичної точки зору, актуальним вбачається розгляд правового статусу учасників правовідносин з надання медичних послуг, підстав виникнення між ними таких відносин та умов притягнення до цивільно-правової відповідальності. Все вищезазначене зумовлює необхідність проведення дослідження медичних послуг як об'єкта цивільних правовідносин на рівні дисертаційної роботи.

На сьогоднішній день медичні послуги як об'єкт цивільних правовідносин ще не зазнали комплексного і системного аналізу. Окремі теоретичні аспекти обраної теми досліджували такі науковці, як А. М. Савицька, З. В. Ромовська та Я. М. Шевченко, але їх дослідження ґрунтувалися на законодавстві УРСР і потребують перегляду з позиції сучасних суспільних відносин, стану правового розвитку. В Україні здійснювалися дисертаційні дослідження на тему «Договір про надання медичних послуг» (О. І. Смотров), «Цивільно-правова відповідальність за заподіяння шкоди здоров'ю при наданні платних медичних послуг» (С. В. Антонов) та «Цивільно-правова відповідальність у сфері надання медичних послуг» (С. В. Михайлов). Окремим питанням обраної тематики

приділена увага у роботах таких учених, як: С. В. Антонов, М. О. Барінов, О. Є. Бобров, М. І. Брагінський, І. В. Венедіктова, В. О. Галай, З. С. Гладун, А. І. Громов, О. Ю. Кабалкін, Ю. Х. Калмиков, О. Ю. Кашинцева, В. В. Кваніна, В. І. Кисіль, О. В. Леонтєв, Г. Я. Лопатєнков, Р. А. Майданик, М. М. Малєїна, А. А. Мохов, О. О. Первомайський, О. О. Прасов, Л. В. Саннікова, І. Я. Сенюта, Ю. Д. Сергєєв, Д. І. Степанов, Р. О. Стефанчук, С. Г. Стеценко, Є. Г. Шаблова, А. Є. Шерстобітов, Є. Д. Шешенін, О. С. Щукін, О. М. Щуковська та ін. Предметом сучасних наукових досліджень є насамперед питання відповідальності за неналежне надання медичних послуг. Комплексного дослідження медичних послуг як одного з об'єктів цивільних правовідносин, їх місця в системі цивільних правовідносин в Україні дотепер не проводилося.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Обрана тема відповідає Указу Президента України від 7.12.2000 р. №1313/2000 «Про Концепцію розвитку охорони здоров'я населення України», Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження заходів щодо виконання Концепції розвитку охорони здоров'я населення України» від 09.08.2001 р. № 960, наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про заходи Міністерства охорони здоров'я України з реалізації резолюції Всеукраїнського форуму керівників закладів, установ і органів охорони здоров'я «Стратегія розвитку охорони здоров'я України в нових умовах демократизації суспільства» від 27.04.2005 р. № 195.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є виявлення, поставлення та вирішення комплексу теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із виділенням медичних послуг як окремого об'єкта цивільних правовідносин.

Реалізація вказаної мети дисертаційної роботи зумовила необхідність вирішення таких *задач*:

- означити становлення нормативного закріплення медичних послуг, розкрити їх поняття та ознаки як об'єкту цивільних правовідносин;
- визначити місце медичних послуг в системі об'єктів цивільних правовідносин;
- дати характеристику договору про надання медичних послуг;
- визначити порядок і особливості укладання та припинення договору про надання медичних послуг;
- схарактеризувати сторони і зміст договору про надання медичних послуг;
- визначити види цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг;
- розкрити форми цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг;
- сформулювати підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються в процесі надання медичних послуг.

Предметом дослідження є медичні послуги як об'єкт цивільних правовідносин, відповідні законодавчі, доктринальні та правозастосовні

положення, сформульовані у міжнародно-правових актах і нормах чинного законодавства України, монографіях, наукових статтях та судовій практиці.

Методи дослідження. У дослідженні було використано загальнонаукові та спеціальні наукові методи пізнання правових явищ, а саме: порівняльно-правовий, історичний, формально-логічний, системно-структурний, діалектичний та інші методи.

Діалектичний метод пізнання дозволив досконало дослідити національне цивільне законодавство з урахуванням міжнародних стандартів у єдності, взаємозв'язку й розвитку загальносоціальних і юридичних чинників, що виявилось, зокрема, у широкому оперуванні окремими парними категоріями діалектики (форма і зміст, суть і явище, структура й елемент, причина й наслідок тощо) (*підрозділи 1.2, 1.3, 2.1*).

Порівняльно-правовий метод було використано для визначення спільних та відмінних рис медичних послуг з іншими об'єктами цивільних правовідносин (*підрозділ 1.3*).

За допомогою історичного методу було продемонстровано генезу наукових вчень, визначено динаміку становлення і розвитку доктрини, законодавства і загалом праворозуміння медичних послуг та обґрунтовано необхідність їх подальшого наукового дослідження (*підрозділ 1.1, 3.1*).

Формально-логічний метод сприяв встановленню понятійного апарату та змісту чинного законодавства, висвітленню суперечностей у чинному законодавстві, яке регулює надання медичних послуг (*підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.3*).

За допомогою системно-структурного аналізу було досліджено систему об'єктів цивільних правовідносин (*підрозділ 1.3*).

Догматичний метод дозволив сформулювати нові правові норми, поняття і вдосконалити чинні (*підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 3.1, 3.2*).

Вищеназвані методи використовувалися в їх взаємозалежності.

Наукова новизна одержаних результатів обумовлена тим, що дисертація є першим в Україні монографічним дослідженням теоретичних і практичних проблем надання медичних послуг як об'єкта цивільних правовідносин. Вона визнається також поглибленим розглядом нових ідей, сучасних міжнародних і зарубіжних тенденцій правового регулювання досліджуваного питання.

Новизна одержаних результатів відображається в низці наукових положень, що виносяться на захист:

Вперше:

1) доведено, що медичні послуги є окремим об'єктом цивільних правовідносин, у зв'язку з чим їх треба відмежовувати від медичних робіт та інших об'єктів цивільних правовідносин. Зокрема, підставою для розмежування медичних послуг та робіт слід визнати мету правовідносин, що виникають, та форму виразу їх результату. Під медичними роботами пропонується розуміти дії закладу охорони здоров'я, лікаря приватної практики або іншої особи, яка отримала відповідний дозвіл, з виготовлення та ремонту протезів, імплантатів та інших медичних приладів;

2) окреслено специфічні ознаки медичних послуг, до яких слід віднести такі: 1) надаються лише спеціальними, нормативно визначеними

учасниками правовідносин; 2) завжди мають публічний характер; 3) реалізуються і споживаються в процесі здійснення медичної діяльності; 4) як правило, не мають матеріального результату; 5) спрямовані на покращення стану здоров'я пацієнта, задоволення його медико-естетичних, репродуктивних або інших потреб шляхом вчинення професійних дій медичного характеру;

3) аргументовано, що поняття медичних послуг в широкому розумінні є родовим для медичної допомоги, яку слід розглядати як різновид медичних послуг, що відображає специфіку отримання безоплатних медичних послуг у державних та комунальних закладах за спеціальних обставин, визначених законом. З метою зменшення термінологічного навантаження та плутанини, а також гармонізації національного законодавства з європейським правом, вважаємо за доцільне внесення змін до законодавства України щодо визначення медичної послуги як найбільш широкого поняття, яке має замінити терміни «медична діяльність», «медична практика» та «медичне обслуговування».

4) обґрунтовано підхід щодо розмежування таких учасників правовідносин з надання медичних послуг, як замовник та пацієнт. Замовником медичної послуги може бути як фізична особа, яка є пацієнтом, так і її законні представники або юридична особа, яка замовляє медичні послуги для своїх співробітників чи інших осіб. Таким чином, замовником медичних послуг може бути: 1) повнолітня особа або неповнолітня особа, за відсутності заборони з боку законних представників; 2) законний представник малолітньої, неповнолітньої та недієздатної особи, яка стає пацієнтом; 3) юридична особа;

5) доведено можливість укладання договору про надання медичних послуг між юридичними особами. Як приклад можна розглядати ситуацію, коли юридична особа укладає договір про медичне обслуговування її працівників. Сьогодні така практика вже набуває популярності в українських компаніях як різновид соціальних бонусів та дуже поширена в країнах Європи та у США. В цьому випадку одна юридична особа стає замовником, її працівники стають пацієнтами, а заклад охорони здоров'я – виконавцем медичної послуги;

6) сформульовано принцип презумпції моральної шкоди при заподіянні шкоди здоров'ю через неналежне надання медичної послуги, при наявності вини виконавця. Враховуючи, що неналежне надання медичної послуги призводить до заподіяння шкоди здоров'ю пацієнта та, беручи до уваги зміст ч. 2 ст. 23 Цивільного кодексу України, логічним визнається твердження про наявність моральної шкоди а priori. Одна з особливостей компенсації моральної шкоди за неналежне надання медичних послуг пов'язана з тим, що власне негативні зміни відбуваються в свідомості потерпілого, через що визначити їх дуже складно. Для спрощення встановлення факту наявності моральної шкоди, завданої неналежним наданням медичних послуг, пропонується використовувати принцип презумпції моральної шкоди, значення якої можна сформулювати так: будь-яка фізична особа, відносно якої здійснено неправомірне діяння (дію або бездіяльність), пов'язане з наданням медичних послуг і спричиненням

шкоди здоров'ю, визнається такою, що зазнала моральної шкоди, якщо особа, яка скоїла таке діяння, не доведе протилежного.

Удосконалено:

7) поняття медичної послуги як дії або діяльності закладу охорони здоров'я або лікаря приватної практики, що здійснюються на законних підставах, спрямовані на покращення стану здоров'я пацієнта, задоволення його медико-естетичних, репродуктивних або інших потреб шляхом вчинення професійних дій медичного характеру;

8) визначення договору про надання медичних послуг як правочину, за яким одна сторона (заклад охорони здоров'я або лікар приватної практики) зобов'язується за завданням другої сторони вчинити професійні медичні дії, спрямовані на покращення стану здоров'я пацієнта, задоволення його медико-естетичних, репродуктивних або інших потреб, а замовник зобов'язується оплатити надану послугу, якщо інше не встановлено договором або законом;

9) підхід до загальної характеристики договору про надання медичних послуг як двостороннього із двостороннім зобов'язанням, який укладається між замовником та виконавцем (спеціальним учасником правовідносин), є платним або безоплатним, основним, консенсуальним, каузальним, алеаторним, публічним та у більшості випадків є договором приєднання, має письмову або усну форму;

10) критерії розмежування випадку та непереборної сили як підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг. Під випадком розуміється як подія або її наслідки, які могли не настати, але мали місце при неможливості їх передбачення медичним працівником або через раптовість їх настання. На відміну від випадку, непереборна сила характеризується тим, що настання негативних наслідків надання медичної послуги не залежить від волі, свідомості і бажання медичного працівника та, враховуючи рівень його реальних можливостей, не могли бути відвернені.

Дістало подальшого розвитку:

11) обґрунтування визначення медичних послуг як об'єкту, обмеженого в цивільному обороті;

12) положення щодо формулювання розділу про ціну та порядок розрахунків у договорі про надання медичних послуг наступним чином: «оплата медичних послуг за договором про надання медичних послуг проводиться замовником в повному об'ємі в день надання послуги, якщо інший порядок не передбачений договором».

13) пропозиції щодо можливості розгляду договору про надання медичних послуг як умовного. На нашу думку, договір про надання медичних послуг може визнаватися умовним, коли сторони укладають правочин, за яким виконавець має надати медичну послугу лише при настанні конкретних обставин. Наприклад, сторони можуть домовитися про термінову госпіталізацію та проведення хірургічного втручання за умови діагностування конкретної симптоматики.

14) обґрунтування особливості укладання договору про надання медичних послуг, коли пацієнтом є малолітня, неповнолітня або недієздатна

особа. Специфіка укладання договору про надання медичних послуг на користь зазначених осіб полягає у низці характерних рис, серед яких слід виокремити такі: 1) малолітня або недієздатна особа не може самостійно укласти договір про надання медичних послуг через відсутність у неї достатнього рівня цивільної дієздатності та можливості надати поінформовану згоду на отримання медичних послуг; 2) неповнолітня особа може самостійно укласти договір про надання медичних послуг тільки за відсутності заперечень з боку законних представників; 3) малолітня, неповнолітня або недієздатна особа не має права відмовитись від отримання медичних послуг, які замовили для неї законні представники, адже не має можливості надати поінформовану відмову від отримання медичних послуг; 4) договір про надання медичних послуг за замовленням законних представників може укладатися тільки на користь представленої малолітньої, неповнолітньої або недієздатної особи.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані для подальшого розвитку вітчизняної науки цивільного права, в т.ч. при проведенні наступних досліджень медичних послуг як об'єкта цивільних правовідносин. Положення, висновки та пропозиції дисертаційного дослідження можуть бути використані у правозастосовчій практиці, а також в науково-педагогічній діяльності, зокрема, при викладанні курсу «Цивільне право», спецкурсів «Зобов'язальне право» та «Правове регулювання медичної діяльності». Результати дисертації спрямовані також на використання у законотворчій діяльності при удосконаленні вітчизняного законодавства щодо регулювання надання медичних послуг та здійснення медичної діяльності.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження були оприлюднені на Міжнародній конференції «Основні напрямки реформування законодавства України в умовах розбудови демократичної держави» (м. Харків, Асоціація аспірантів-юристів, 24-25 грудня 2010 р.), III Науковому круглому столі молодих учених, аспірантів та магістрів «Верховенство права – основоположний принцип правової держави» (м. Харків, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 9 грудня 2011 р.), VI Міжнародній науковій конференції «Від громадянського суспільства – до правової держави» (м. Харків, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 4-5 березня 2011 р.), VI Міжнародній науковій конференції «Від громадянського суспільства – до правової держави: теорія та практика протидії злочинності» (м. Харків, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 15 квітня 2011 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Медичне право України: законодавче забезпечення царини охорони здоров'я» (м. Одеса, Фондація медичного права та біоетики, 19-21 травня 2011 р.), VII Міжнародній Інтернет-конференції молодих вчених та студентів «Від громадянського суспільства – до правової держави» (м. Харків, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 27 квітня 2012 р.), V Міжнародній науково-практичній конференції «Медичне право України» (м. Львів, Фондація медичного права та біоетики, 26-28 квітня 2012 р.), IX Міжнародній науково-практичній конференції

«Фармацевтичне і медичне право України (фармацевтичне і медичне законодавство, судова фармація, доказова фармація)» (м. Харків, Інститут неврології, психіатрії та наркології, 16 жовтня 2012 р.), IV Науковому круглому столі молодих учених, аспірантів та магістрів «Верховенство права – основоположний принцип правової держави» (м. Харків, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 14 грудня 2012 р.), I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми медичного права» (м. Одеса, Міжнародний гуманітарний університет, 29 березня 2013 р.), VIII міжнародній Інтернет-конференції молодих вчених та студентів «Від громадянського суспільства – до правової держави» (м. Харків, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 20 квітня 2013 р.).

Матеріали дисертаційного дослідження використовувалися при викладанні курсів «Цивільне право України», «Медичне правознавство», «Правове регулювання медичної діяльності» в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна, були обговорені на засіданнях кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України.

Публікації. За темою дисертації та відповідно до її змісту зроблено 18 наукових публікацій, а саме: 6 статей у журналах і збірниках, що входять до переліку наукових фахових видань, затвердженого МОН України, 1 стаття у періодичному науковому фаховому виданні зарубіжної країни, а також тези 11 доповідей на науково-практичних заходах.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, 3 розділів, які об'єднують 9 підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 200 сторінок. Список використаних джерел містить 244 найменування і викладений на 29 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, вказується його зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначаються мета, задачі, об'єкт, предмет, методи дисертаційного дослідження, зазначаються використані методи дослідження, висвітлюється наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, їх апробації, зазначаються публікації за темою дисертації.

Розділ 1. «Загальна характеристика медичних послуг як об'єкта цивільних правовідносин» складається з трьох підрозділів, у яких висвітлюється становлення нормативного закріплення медичних послуг, досліджується поняття та ознаки медичних послуг як об'єкта цивільних правовідносин, визначається місце медичних послуг у системі об'єктів цивільних правовідносин.

Підрозділ 1.1. «Становлення нормативного закріплення медичних послуг як об'єкта цивільних правовідносин» присвячений системно-структурному аналізу ключових моментів історичного становлення нормативного закріплення медичних послуг у законодавстві різних країн.

Специфіка становлення нормативного закріплення медичних послуг окреслена шляхом висвітлення регулювання медичних послуг Звідом законів царя Хаммурапі, Звідом законів Ману, законодавством Стародавнього Єгипту та Греції, римським правом, релігійними нормами Середньовіччя, Цивільним кодексом Франції 1804 р., Германським цивільним уложенням, законодавством Російської Імперії та СРСР, міжнародними договорами.

Дисертант зазначає, що основними передумовами становлення нормативного закріплення медичних послуг можна визнати: 1) розвиток медичної діяльності в межах розвитку науково-технічного прогресу; 2) розвиток громадянського суспільства і свідомості населення; 3) обмеження кола суб'єктів, які мали право надавати медичні послуги; 4) посилення вимог до відповідальності лікарів за шкоду, завдану пацієнту; 5) необхідність врегулювання прав та обов'язків учасників медичних правовідносин; 6) кваліфікація нових способів лікування і розмежування видів медичної діяльності; 7) удосконалення правил та умов надання медичних послуг.

У підрозділі 1.2. *«Поняття та ознаки медичних послуг як об'єкта цивільних правовідносин»* висвітлюються доктринальні і законодавчі підходи до визначення поняття медичних послуг та окреслення їх ознак.

Обґрунтовується, що медичні послуги наділені специфічними ознаками, до яких слід віднести такі: 1) надаються лише спеціальними, нормативно визначеними учасниками правовідносин; 2) завжди мають публічний характер; 3) реалізуються і споживаються в процесі здійснення медичної діяльності; 4) як правило, не мають матеріального результату; 5) спрямовані на покращення стану здоров'я пацієнта або задоволення медико-естетичних, репродуктивних або інших потреб.

Запропоновано у ст. 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» закріпити наступне: медична послуга – це дії або діяльність закладу охорони здоров'я або лікар приватної практики, що здійснюються на законних підставах, спрямовані на покращення стану здоров'я пацієнта, задоволення його медико-естетичних, репродуктивних або інших потреб шляхом вчинення професійних дій медичного характеру.

Розглядаючи співвідношення медичної послуги з іншими схожими поняттями, аргументовано, що медична послуга є найбільш широким поняттям, яке має замінити медичну діяльність, медичну практику та медичне обслуговування. В свою чергу, медичну допомогу слід розглядати як різновид медичних послуг, який відображає специфіку отримання безоплатних медичних послуг у державних та комунальних закладах охорони здоров'я за спеціальних обставин, визначених законом.

Підрозділ 1.3. «Місце медичних послуг у системі об'єктів цивільних правовідносин» присвячений дослідженню підстав відмежування медичних

послуг від інших об'єктів цивільних правовідносин з метою визначення їх специфічності та визнання окремим елементом системи цивільного права.

Медичні послуги тісно пов'язані з окремими об'єктами цивільних правовідносин, але займають самостійне місце в їх системі. Незважаючи на те, що надання медичних послуг може бути пов'язане з іншими об'єктами цивільних правовідносин, зокрема з нематеріальними благами (здоров'я пацієнта) або виключними правами, їх необхідно відносити до підгалузі зобов'язального права, визнаючи субінститутом інституту послуг.

Доведено, що медичні послуги є окремим об'єктом цивільних правовідносин, у зв'язку з чим їх треба відмежовувати від медичних робіт та інших об'єктів цивільних правовідносин. Зокрема, підставою для розмежування медичних послуг та робіт слід визнати мету правовідносин, що виникають, та форму виразу їх результату. Під медичними роботами пропонується розуміти дії закладу охорони здоров'я, лікаря приватної практики або іншої особи, яка отримала відповідний дозвіл, з виготовлення та ремонту протезів, імплантатів та інших виробів медичного призначення.

Розділ 2. «Договір як форма оборотоздатності медичних послуг» складається з трьох підрозділів, в яких досліджується поняття договору про надання медичних послуг та його загальна характеристика, стадії існування договірних правовідносин з надання медичних послуг, а також розкривається проблематика визначення сторін та змісту договору про надання медичних послуг.

У підрозділі 2.1. «Поняття договору про надання медичних послуг та його загальна характеристика» досліджуються підстави виникнення правовідносин з надання медичних послуг, серед яких договір визнається основною підставою, визначається поняття договору про надання медичних послуг, наводиться його загальна характеристика.

Запропоновано авторське визначення договору про надання медичних послуг як правочину, за яким одна сторона (заклад охорони здоров'я або лікар приватної практики) зобов'язується за завданням другої сторони вчинити професійні медичні дії, спрямовані на покращення стану здоров'я пацієнта, задоволення його медико-естетичних, репродуктивних або інших потреб, а замовник зобов'язується оплатити надану послугу, якщо інше не встановлено договором або законом.

Договір про надання медичних послуг регулює відносини з надання послуг фактичного характеру та закріплює обов'язок закладу охорони здоров'я або приватно практикуючого лікаря докладати максимальних зусиль для досягнення позитивного результату послуги.

Наведена загальна характеристика договору про надання медичних послуг як двостороннього із двостороннім зобов'язанням, який укладається між замовником та виконавцем (спеціальним учасником правовідносин), може бути платним або безоплатним, укладатися в письмовий та усній формі, є консенсуальним, каузальним, алеаторним, публічним і у більшості випадків договором приєднання.

Підрозділ 2.2. «Стадії існування договірних правовідносин з надання медичних послуг» присвячено аналізу етапів існування договірних правовідносин з надання медичних послуг, до яких дисертант відносить

наступні: 1) підготовчий, на якому сторони розробляють проект договору, узгоджують його умови; 2) надання оферти; 3) вчинення акцепту; 4) набуття договором чинності; 5) виконання умов договору; 6) внесення змін до умов договору за бажанням сторін; 7) припинення договірних відносин.

Розглядаючи сталу позицію поділу способів укладання договорів на конкурентні та неконкурентні, слід визнати, що укладання договору про надання медичних послуг має неконкурентний характер, що обумовлює наявність визначеного суб'єктного складу договору, у зв'язку з чим одним з головних етапів виникнення договірних відносин з надання медичних послуг має форму пропонування адресованої оферти.

Оферта на укладання договору про надання медичних послуг – це адресована одній або декільком конкретним особам пропозиція, в якій достатньою мірою визначено намір особи, що зробила пропозицію, вважати себе такою, що уклала договір з адресатом, якщо ним буде прийнято пропозицію.

Лише повне та безумовне прийняття умов висунутої пропозиції укласти договір про надання медичних послуг може привести до подальшого виникнення договірних відносин між сторонами. Законодавство не закріплює способи прийняття оферти, тому під ними можна розуміти будь-які дії, які однозначно, чітко та безсумнівно виражають волю акцептанта. Якщо висунута оферта не передбачає чітких дій, які має вчинити акцептант для виразу своєї волі, погодження з пропозицією укласти договір про надання медичних послуг може надаватися у вигляді будь-яких дій, які чітко засвідчують бажання укласти договір.

У підрозділі 2.3. *«Сторони і зміст договору про надання медичних послуг»* визначається коло осіб, які беруть участь у договірних правовідносинах з надання медичних послуг, а також розкриваються особливості змісту договору про надання медичних послуг.

Дисертантом обґрунтовано підхід щодо розмежування таких учасників правовідносин з надання медичних послуг, як замовник та пацієнт. Замовником медичної послуги може бути як фізична особа, яка є пацієнтом, так і її законні представники або юридична особа, яка замовляє медичні послуги для своїх співробітників чи інших осіб. Таким чином, замовником медичних послуг може бути: 1) повнолітня особа або неповнолітня особа, за відсутності заперечень з боку законних представників; 2) законний представник малолітньої, неповнолітньої та недієздатної особи, яка стає пацієнтом; 3) юридична особа.

Виконавцем медичної послуги може бути лише спеціальний учасник правовідносин – заклад охорони здоров'я або лікар приватної практики, які відповідають всім законодавчим вимогам, встановленим для осіб, які займаються медичною діяльністю.

Зміст договору про надання медичних послуг відбивається сутністю закріплених у ньому умов та характеризує його як окремий та специфічний договір у системі договорів України. Його зміст складають умови, які передбачені законодавством для такої категорії договорів, а також умови, які сторони визнали суттєвими та обов'язковими і які набувають статусу монопольних, обов'язкових для сторін укладеного договору. Основу змісту

договору про надання медичних послуг складають права та обов'язки його сторін, які поєднують вимоги спеціального та загального законодавства та відображають специфіку договірних відносин у сфері надання медичних послуг.

Предметом договору про надання медичних послуг у широкому значенні є виконання певних дій або здійснення певної діяльності з надання медичних послуг, які не мають матеріалізованого результату. У більш вузькому розумінні предметом договору про надання медичних послуг слід вважати послугу, що виражається у вчиненні професійних медичних дій, які мають відповідати вимогам, закріпленим для методів діагностики, профілактики та лікування та дозволеним на території України.

Розділ 3. «Настання цивільно-правової відповідальності як наслідок неналежного надання медичних послуг» складається з трьох підрозділів, у яких досліджується поняття і види цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг, форми цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг, а також аналізуються підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг.

У підрозділі 3.1. «Поняття і види цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг» обґрунтовується необхідність дослідження цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг в контексті теорії розмежування цивільно-правових засобів захисту цивільних прав на міри захисту та міри відповідальності, а також висвітлюються доктринальні і законодавчі підходи до визначення поняття і видів цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг.

Цивільно-правова відповідальність за неналежне надання медичних послуг – це установлена законом або договором санкція за цивільне правопорушення у сфері надання медичних послуг, що виявляється в позбавленні винної особи певних цивільних прав чи накладанні на неї обов'язків з відшкодування шкоди, завданої замовнику медичної послуги та пацієнту.

Цивільно-правова відповідальність за неналежне надання медичних послуг настає у вигляді договірної та позадоговірної відповідальності, яка у більшості випадків має форму деліктної. Притягнення до зазначених видів цивільно-правової відповідальності відбувається на основі загальних правил з урахуванням специфіки медичних послуг, зокрема їх спеціального суб'єктного складу та предмета – діяльності із значним ризиком для життя та здоров'я пацієнта. На сьогодні найбільшого поширення набули наукові погляди про можливість одночасного застосування у сфері медичних послуг як деліктної, так і договірної відповідальності. Вважаємо, що обидва види відповідальності слід розуміти як такі, що доповнюють одне одного. Найчастіше це проявляється у випадках, коли деліктна відповідальність уточнюється та деталізується договірною. В свою чергу, договірна відповідальність за неналежне надання медичних послуг доповнюється деліктною, заповнюючи прогалини у договорах про надання медичних послуг.

Підрозділ 3.2. «Форми цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг» присвячено дослідженню варіантів та особливостей отримання компенсації за шкоду, завдану неналежним наданням медичних послуг.

Цивільно-правова відповідальність за неналежне надання медичних послуг може наступати у формі відшкодування майнової шкоди, яка складається з реальних збитків та втраченої вигоди, і компенсації моральної шкоди, яка може стягуватися як за страждання пацієнта, так і його близьких родичів.

Під майновою шкодою за неналежне надання медичних послуг можна розуміти всі витрати, які зазнав пацієнт у зв'язку із заподіянням йому шкоди, а також всі доходи, які він міг би точно отримати. Для застосування санкції у вигляді відшкодування майнової шкоди за неналежне надання медичних послуг пацієнт має надати документи, які визначають правову підставу надання медичних послуг, внаслідок яких йому було завдано шкоду, а також докази, що підтверджують її наявність та розмір.

Компенсація моральної шкоди за неналежне надання медичних послуг характеризується диспозитивністю, яка проявляється у можливості для виконавця та пацієнта самостійно визначити спосіб компенсації, яка може мати грошовий характер або полягати у безкоштовному наданні нових медичних послуг тощо. Одна з особливостей компенсації моральної шкоди за неналежне надання медичних послуг пов'язана з тим, що самі негативні зміни відбуваються в свідомості потерпілого, через що визначити їх дуже складно. Для спрощення встановлення факту наявності моральної шкоди, завданої неналежним наданням медичних послуг, можна використовувати принцип презумпції моральної шкоди, значення якої можна сформулювати так: будь-яка фізична особа, відносно якої здійснено неправомірне діяння, дію або бездіяльність, визнається такою, що зазнала моральної шкоди, якщо особа, яка скоїла діяння, не доведе протилежного.

У підрозділі 3.3. «Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг» визначаються підстави, наявність яких унеможливорює притягнення до цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг.

Підставами звільнення від цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг є випадок, непереборна сила, форс-мажор та провина замовника медичної послуги або пацієнта. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг ґрунтуються на відсутності вини виконавця через вплив на його діяльність зовнішніх обставин.

Випадок у сфері надання медичних послуг – це подія або її наслідки, які могли не статися, але які мали місце лише через неможливість їх передбачення медичним працівником або через раптовість їх настання.

Непереборна сила як підстава звільнення від цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг є об'єктивним явищем, тобто подією, яка не залежить від волі, свідомості і бажання виконавця та, враховуючи рівень його реальних можливостей, не могла бути відвернена.

Форс-мажор як підстава звільнення від цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг пов'язаний з настанням обставин, які сторони не могли передбачити та відвернути, що призвело до неналежності виконання умов договору. Перелік таких обставин може бути закріплений у договорі про надання медичних послуг. Якщо такий перелік відсутній, на форс-мажорні обставини розповсюджуватимуться тільки положення про непереборну силу.

Звільнення від цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг через провину кредитора ґрунтується на нормативному закріпленні правила, що прострочення боржника не настає, якщо зобов'язання не може бути виконане внаслідок прострочення кредитора, а також, що шкода, завдана потерпілому внаслідок його умислу, не відшкодовується.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дисертаційного дослідження, виконаного на основі поглибленого системно-структурного аналізу цивільного законодавства і поглядів науковців, на підставі вивчення наукового доробку вчених різних галузей права й норм національних і міжнародних нормативно-правових актів сформульовано низку висновків і пропозицій, спрямованих на вирішення наукового завдання, що полягає у з'ясуванні теоретичних і практичних проблем правового регулювання медичних послуг, їх визначення як об'єкта цивільних правовідносин, а також у формулюванні висновків і пропозицій з удосконалення чинного законодавства в цій сфері у сучасних умовах. Основні з них такі:

1. З метою зменшення термінологічного навантаження та плутанини, а також гармонізації національного законодавства з європейським правом вважаємо за доцільне внесення змін до законодавства України щодо визначення медичної послуги як найбільш широкого поняття, яке має замінити медичну діяльність, медичну практику та медичне обслуговування. В свою чергу, медичну допомогу слід розглядати як різновид медичних послуг, який відображає специфіку отримання безоплатних медичних послуг у державних та комунальних закладах охорони здоров'я за спеціальних обставин, визначених законом.

2. Законодавство України не регламентує визначення медичної послуги, тому вважаємо за необхідне закріплення його легітимного визначення, яке пропонуємо закріпити в ст. 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» наступним чином: медична послуга – це дії або діяльність закладу охорони здоров'я або лікаря приватної практики, що здійснюються на законних підставах, спрямовані на покращення стану здоров'я пацієнта, задоволення його медико-естетичних, репродуктивних або інших потреб шляхом вчинення професійних дій медичного характеру.

3. Медичним послугам притаманні характерні ознаки. Вони: а) надаються лише спеціальними суб'єктами правовідносин; б) мають публічний характер; в) реалізуються і споживаються в процесі здійснення

медичної діяльності; г) як правило, наслідком їх надання не стає матеріалізований результат. Проте деякі послуги можуть мати матеріалізований результат, невіддільний від самої дії чи діяльності (найчастіше це зустрічається у сфері пластичної хірургії та стоматології); д) спрямовані на покращення здоров'я пацієнта або задоволення його медико-естетичних, репродуктивних або інших потреб.

4. Шляхом порівняльного аналізу різноманітних об'єктів цивільних правовідносин доведено, що хоч медичні послуги тісно пов'язані з окремими об'єктами цивільних правовідносин, але вони займають власне місце в системі цих об'єктів. Незважаючи на те, що складові елементи медичної послуги можуть відноситись до нематеріальних благ (здоров'я пацієнта) або об'єктів права інтелектуальної власності (наприклад, спосіб лікування хвороби), їх необхідно відносити до підгалузі зобов'язального права, визнаючи субінститутом інституту послуг. Це зумовлено тим, що медичні послуги регулюють більш вузьку сферу відносин, ніж послуги в цілому, та характеризуються власною специфікою.

5. Медичні послуги є об'єктом цивільного обороту, для надання яких необхідне отримання спеціального дозволу, що обмежує коло осіб, які можуть вчиняти правочини, направлені на виникнення, зміну та припинення правовідносин з надання медичних послуг. Враховуючи зазначене, вважаємо, що медичні послуги є об'єктом цивільних правовідносин, який обмежено в обороті.

6. Договір про надання медичних послуг – це правочин, за яким одна сторона (заклад охорони здоров'я або лікар приватної практики) зобов'язується за завданням другої сторони вчинити професійні медичні дії, спрямовані на покращення стану здоров'я пацієнта або на задоволення його медико-естетичних, репродуктивних або інших потреб, а замовник зобов'язується оплатити надану послугу, якщо інше не встановлено договором або законом.

7. Договір про надання медичних послуг визнається двостороннім, із двостороннім зобов'язанням, за загальним правилом оплатним (але може бути і безоплатним), укладається в письмовий або усній формі, є основним, консенсуальним, каузальним, алеаторним, публічним та у більшості випадків є договором приєднання. Такий договір регулює відносини з надання послуг фактичного характеру та закріплює обов'язок закладу охорони здоров'я або приватно практикуючого лікаря докласти максимальних зусиль для досягнення позитивного результату послуги.

8. Замовником медичної послуги може бути не лише фізична особа, яка стає пацієнтом, але і законні представники або юридична особа, яка замовляє медичні послуги для своїх співробітників або інших осіб. Таким чином, замовником може бути: 1) повнолітня особа або неповнолітня особа за відсутності заперечень з боку законних представників; 2) законний представник фізичної особи-пацієнта; 3) юридична особа.

9. Медичні послуги можуть надаватися лише спеціальним учасником правовідносин – закладом охорони здоров'я будь-якої форми власності або лікарем приватної практики, які відповідають всім законодавчим вимогам, встановленим для осіб, що займаються медичною діяльністю.

10. Зміст договору про надання медичних послуг відображається сутністю закріплених у ньому умов та характеризує його як окремий та специфічний договір у системі договорів України. Його зміст складають умови про права та обов'язки замовника та виконавця, предмет, строк, ціну, форму та всі інші питання, які сторони бажають закріпити в договорі.

11. Предметом договору про надання медичних послуг у широкому значенні визнано виконання певних дій або здійснення певної діяльності з надання медичних послуг, які, як правило, не мають матеріалізованого результату. У більш вузькому розумінні предметом договору про надання медичних послуг слід вважати послугу, що виражається у вчиненні професійних медичних дій, які мають відповідати вимогам, закріпленим для методів діагностики, профілактики та лікування та дозволеним на території України.

12. Притягнення до цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг може відбуватися у вигляді договірної та недоговірної відповідальності, яка у більшості випадків має форму деліктної. Притягнення до зазначених видів цивільно-правової відповідальності здійснюється на основі загальних правил з урахуванням специфіки медичних послуг, зокрема їх спеціального суб'єктного складу та предмета – діяльності зі значним ризиком для життя та здоров'я пацієнта.

13. Договірна відповідальність за неналежне надання медичних послуг може виникати як із загальних умов договору, так і зі спеціальних, які властиві саме для медичних відносин. На нашу думку, спеціальні умови відображаються у самому договорі про надання медичних послуг та положенні про його предмет, адже саме в ньому закріплюються права та обов'язки сторін, порушення яких є підставою для настання цивільно-правової відповідальності.

14. Майнову шкоду за неналежне надання медичних послуг складають усі витрати, які зазнав або зазнає у майбутньому пацієнт у зв'язку із заподіянням йому шкоди, а також всі доходи, які він міг би точно отримати.. Компенсація моральної шкоди за неналежне надання медичних послуг характеризується диспозитивністю, яка проявляється у можливості для виконавця та пацієнта самостійно визначити спосіб компенсації, яка може мати грошовий характер, або полягати у безкоштовному наданні нових медичних послуг тощо.

15. Звільнення від цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг можливе за відсутності вини виконавця через вплив на його діяльність зовнішніх обставин. Такими підставами визнаються випадок, непереборна сила, форс-мажорні обставини та провина замовника медичної послуги або пацієнта.

16. Зроблено загальний висновок, що медичні послуги є окремим об'єктом цивільних правовідносин, який має специфічну природу та ознаки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Савченко В. О. Генеза розвитку інституту послуг / Вісник юридичного факультету ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – Харків: ХНУ, 2011. – № 988. – С.361-366.

2. Савченко В. О. Недійсність договору про надання медичних послуг / Вісник юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна. – Харків: ХНУ, 2012. – № 1034. – С.362-366.

3. Савченко В. О. Поняття медичних послуг, їх співвідношення з медичною допомогою та медичною діяльністю / Вісник юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна. – Харків: ХНУ, 2012. – № 1000. – С.354-359.

4. Савченко В. О. Консенсуальний, каузальний та алеаторний характер договору про надання медичних послуг / Фармацевтичне і медичне право України. – Х., 2012. – С. 53 – 54.

5. Савченко В. О. Особливості змісту договору про надання медичних послуг / Вісник юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна. – Харків: ХНУ, 2013. – № 1062. – С.123-127.

6. Савченко В. О. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності за неналежне надання медичних послуг / Вісник Юридичного факультету Ужгородського національного університету. – Ужгород: УНУ, 2013. – № 22. – С.219-224.

7. Савченко В. А. Виды гражданско-правовой ответственности за ненадлежащее оказание медицинских услуг / Международный научно-практический правовой журнал «Закон и жизнь». – Кишинев: Дом печати, 2013. – № 8/3 (260). – С.162-167.

8. Савченко В.А. Правовой статус сторон в договоре предоставления медицинских услуг / Электронный научный журнал «Наука. Общество. Государство» // Пензенский государственный университет. – Пенза, 2013. – №4. – Электронный ресурс: <http://esj.pnzgu.ru/page/13493>.

9. Савченко В. О. Послуги як об'єкт цивільних прав / Збірник матеріалів міжнародної конференції «Основні напрямки реформування законодавства України в умовах розбудови демократичної держави», 24-25 грудня 2010 р. – Харків.: ГО «Асоціація аспірантів юристів», 2010. – С.79-82.

10. Савченко В. О. Правове регулювання надання медичних послуг: історико-правовий аспект / Збірник матеріалів III Наукового круглого столу молодих вчених, аспірантів та магістрів, 9 грудня 2011 р. – Х.: ХНУ, 2011. – С.109-112.

11. Савченко В. О. Співвідношення медичної послуги та медичної роботи / Збірник тез наукових робіт учасників VI Міжнародної наукової конференції «Від громадянського суспільства – до правової держави», 4-5 березня 2011 р. – Х.: ХНУ, 2011. – С.307-309.

12. Савченко В. О. Наслідки правопорушень в медичній діяльності / Збірник тез наукових робіт учасників VI Міжнародної наукової конференції «Від громадянського суспільства – до правової держави: Теорія та практика протидії злочинності», 15 квітня 2011 р. – Х.: ХНУ, 2011. – С.175-177.

13. Савченко В. О. Визначення медичної послуги за законодавством України / Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної

конференції «Медичне право України: законодавче забезпечення царини охорони здоров'я», 19-21 травня 2011 р. – Одеса.: Медицина і право, 2011. – С.323-329.

14. Співвідношення медичних послуг та нематеріальних благ як об'єктів цивільних прав» // Збірник матеріалів VII міжнародної Інтернет-конференції молодих вчених та студентів «Від громадянського суспільства – до правової держави», 27 квітня 2012 р. – Електронний ресурс: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/5798>

15. Савченко В. О. Особливості викладання теми «Загальна характеристика договору про надання медичних послуг» студентам медичних спеціальностей / Збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції «Медичне право України», 26-28 квітня 2012 р. – Львів.: Медицина і право, 2012. – С.323-329.

16. Савченко В. О. Замовник як сторона договору про надання медичних послуг / Збірник матеріалів IV Наукового круглого столу молодих вчених, аспірантів та магістрів, 14 грудня 2012 р. – Х.: ХНУ, 2012. – С.85-87.

17. Савченко В. О. Характерні правові ознаки медичних послуг / Актуальні проблеми медичного права: матер. I Всеукр. наук.-практич. конф. / упор. В. Д. Берназ, О. О. Мавед. – Одеса: Фенікс, 2013. – 234 с.

18. Савченко В. О. Характерні правові ознаки медичних послуг / Збірник матеріалів VIII міжнародної Інтернет-конференції молодих вчених та студентів «Від громадянського суспільства – до правової держави», 2013 р. – с.451-453. – Електронний ресурс: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/8486>.

АНОТАЦІЇ

Савченко В. О. Медичні послуги як об'єкт цивільних правовідносин. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України. – Київ, 2014.

У роботі вперше у вітчизняній юридичній літературі проведено цілісний аналіз медичних послуг як об'єкту цивільних правовідносин. Визначено правову природу та сутність медичних послуг. Сформульовано основні поняття у сфері правовідносин з надання медичних послуг. Визначено місце медичних послуг у системі об'єктів цивільних правовідносин. Окреслено коло суб'єктів цивільного обігу, які можуть бути учасниками відносин з надання медичних послуг. Розглянуто питання виникнення, існування та припинення договірних відносин з надання медичних послуг. Наведено характеристики договору про надання медичних послуг. Висловлено рекомендації щодо визначення підстав звільнення від цивільно-правової відповідальності за неналежне надання

медичних послуг. Створено пропозиції щодо зміни нормативно закріпленого понятійного апарату в сфері надання медичних послуг.

Ключові слова: медичні послуги, об'єкт цивільних правовідносин, цивільне право, охорона здоров'я, договір, цивільно-правова відповідальність.

Савченко В. А. Медицинские услуги как объект гражданских правоотношений. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право, международное частное право. – Научно-исследовательский институт частного права и предпринимательства имени академика Ф. Г. Бурчака НАПрН Украины. – Киев, 2014.

В работе впервые в отечественной юридической литературе проведен целостный анализ медицинских услуг как объекта гражданских правоотношений. Исследованы нормативно-правовые акты в сфере регулирующие предоставление медицинских услуг, изучен международный опыт правового регулирования медицинских услуг, проведено теоретическое осмысление научной правовой доктрины и правоприменительной практики. Определена правовая природа и сущность медицинских услуг. Выражены ключевые моменты становления нормативного закрепления медицинских услуг в законодательстве разных стран. Доказано, что медицинские услуги являются отдельным объектом правоотношений, в связи с чем, их необходимо разграничивать с медицинскими работами и другими объектами гражданских правоотношений. Сформулированы основные понятия в сфере правоотношений по оказанию медицинских услуг. Предложено авторское определение медицинских услуг как действий или деятельности учреждения охраны здоровья или врача частной практики, которые осуществляются на законных основаниях, направлены на улучшение состояния здоровья пациента, удовлетворение его медико-эстетических, репродуктивных и других потребностей путем осуществления профессиональных действий медицинского характера. Определено место медицинских услуг в системе объектов гражданских правоотношений. Очерчен круг субъектов гражданского оборота, которые могут быть участниками отношений по оказанию медицинских услуг. Обоснована позиция необходимости разграничения таких участников правоотношений в сфере оказания медицинских услуг, как заказчик и пациент. Определено, что заказчиком медицинской услуги может быть как физическое лицо, являющееся пациентом, так и его законные представители или юридическое лицо, которое заказывает медицинские услуги для своих сотрудников или других лиц. Таким образом, заказчиком медицинских услуг может быть: 1) совершеннолетний или несовершеннолетний, при отсутствии возражений со стороны законных представителей; 2) законный представитель малолетнего, несовершеннолетнего или недееспособного лица, которое становится пациентом; 3) юридическое лицо. Установлено, что исполнителем

медицинской услуги может быть только специальный участник правоотношений – учреждение здравоохранения или врач частной практики, которые соответствуют всем законодательным требованиям, установленным для лиц, занимающихся медицинской деятельностью. Аргументировано, что содержание договора об оказании медицинских услуг характеризуется сутью закрепленных в нем условий и определяет его как отдельный и специфический договор в системе договоров Украины. Содержание договора об оказании медицинских услуг составляют условия, предусмотренные законодательством Украины для такой категории договоров, а также условия, которые стороны признали существенными и обязательными, вследствие чего они приобретают статус мононорм, обязательных для всех сторон заключенного договора. Доказано, что предметом договора об оказании медицинских услуг в широком смысле является выполнение определенных действий или осуществление определенной деятельности по оказанию медицинских услуг, которые, как правило, не имеют овеществленного результата. Рассмотрены вопросы возникновения, существования и прекращения договорных отношений по оказанию медицинских услуг. Дана характеристика договора о предоставлении медицинских услуг. Исследована гражданско-правовая ответственность за ненадлежащее оказание медицинских услуг в контексте теории разграничения гражданско-правовых способов защиты гражданских прав на меры защиты и меры ответственности, а также отображены доктринальные и законодательные подходы к определению понятия и видов гражданско-правовой ответственности за ненадлежащее оказание медицинских услуг. Высказаны рекомендации по определению оснований освобождения от гражданско-правовой ответственности за ненадлежащее оказание медицинских услуг. Изложены предложения по изменению нормативно закрепленного понятийного аппарата в сфере оказания медицинских услуг.

Ключевые слова: медицинские услуги, объект гражданских правоотношений, гражданское право, здравоохранение, договор, гражданско-правовая ответственность.

Savchenko V.A. Medical services as object of civil legal relations. – Manuscript.

This thesis is a partial fulfillment of the requirements for the scientific degree of Candidate of Science in Law, specialization 12.00.03. – Civil Law and Civil Process; Family Law; International Private Law. – The F. G. Burchak Scientific-Research Institute of Private Law and Business, National Academy of Law Sciences of Ukraine. – Kyiv, 2014.

This work captures the analysis of medical services as of an object of civil relations for the first time in the Ukrainian legal literature. We determined legal nature and essence of medical services. We formulated basic concepts in the field of legal relations of medical services provision. We established the place of medical services in the system of civil legal relations. We identified a set of participants of civil circulation that can take part in medical services provision

relations. We considered the questions of origin, existence and termination of the contractual relations in provision of medical services. We characterized the contract of medical services provision. We expressed recommendations on defining the grounds for dismissal from civil liability for improper medical services provision. We expounded proposals to amend statutory conceptual framework in the sphere of medical services provision.

Keywords: medical services, civil relations, civil law, healthcare, contract, civil liability.